

balladák, románcok 3 típusa (*A megszólaló halott, A megcsalt férj, Házasuló királyfi*) 6 változatban került lejegyzésre. Sokkal gazdagabb az új stílusú balladák repertoárja, a betyárvilág hőseiről 13 típus 55 változatát olvashatjuk (Bogár Imre, Rózsa Sándor, Csali Pista, Patkó Bandi alakját idézik). A családi eseményekhez, gyilkosságokhoz, szerencsétlenségekhez fűződő balladák és balladás dalok 20 típusának 59 változatát jegyezték le. Olyan ismert típusokat, mint a *Bárókisasszony és gulyás, a gyermekgyilkos leánya, Az egymástól tiltott szerelmesek, a Szeretőért elkövetett gyilkosság, Cséplőgéphe esett lány* stb.

Függelékben 4 típus 6 változatát közli a gyűjtő, egy legendaballada (*Szálláskereső Jézus*) két variánsát és a *Kánai menyegző* vallási témájú epikus népéneket, mellyel szoros rokonságban áll a *Három árva* klasszikus balladák siratóéneke-változata. A Szilágyi Erzsébet kezdetű ballada pedig Arany János *Mátyás anyja* című balladájának folklorizált változata. Az *Aradi gyász* szintén irodalmi eredetű történeti ének.

Szólnunk kell a balladák szövegéről is. A gyűjtést magnetofonnal végezték, ami lehetővé tette a szövegű lejegyzést. Következtesen betartották (amennyire a közlők is következetesek voltak!) a nyelvjárási szövegek átírására vonatkozó szabályokat: az *ë* hang jelölését, a *j* (*ly*) hang írását, de technikai okokból sajnos eltekintettek a palócosan használt nyílabb *a* és zártabb *á* jelölésétől. Egyes balladák szövege után a gyűjtő néhány kérdést tesz fel a közlőnek: hol és kitől tanulta a balladát, és milyen alkalomkor énekeltek. Így hozza közelebb hozzánk azt a világot, amit a balladák feltárnak előttünk.

A gyűjtemény balladáinak dallamát Kónya Sándor jegyezte le, és ő készítette a zenei mutatót is, a kottairó pedig Marijana Milićev. A balladaénekesek névsora után a szövegekben a nyelvjárási ejtésű szavak köznyelvi alakjait találjuk szómagyarázattal, valamint a felhasznált szakirodalmat.

Silling István *Ismeretlen anyám* című balladaskönyve értékes gyűjteménye a magyar szellemi folklórnak.

SÁRVÁRI V. Zsuzsa

SIKLÓ MIKLÓ, KICSI KUCKÓŐRZŐ ÉS A TÖBBIEK

Az aranyhajú testvérek. Bunyevác népmesék. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1988

A Kiadó mesesorozatában ezúttal a bunyevác népmesekincs huszonhárom szép darabja mutatkozik meg a magyar olvasó előtt, mint olyan hézagpótló és úttörő jellegű szellemi érték, amely arra van hivatva, hogy „az együtt élő népek irodalmi és szájhagyományozó műveltségének megismerésével” gazdagítson, s segítsen tudatosítani bennünk „a sajátos színfoltjaival együtt is közös európai műveltségünk összetartozását és egybefonódását” – mint Jung Károly, aki a válogatást és a fordításoknak az eredetivel való összevetését végezte, s írta a kötet utószavát, fogalmaz, amikor a sorozatnak, s azon belül is ennek a kötetnek a küldetéséről beszél.

Az 1987-ben, tehát csupán egy évvel *Az aranyhajú testvérek* megjelenése előtt elhunyt jeles kutatónak, Balint Vujkovnak a gyűjtéséből ad válogatást ez az „első magyar

nyelvű önálló bunyevác népmesekötet”. Ahogy már megszokhattuk, ezúttal is ismert vajdasági írók, műfordítók közreműködése révén szólalnak meg magyarul a bunyevác népi szövegek.

A sorozat eddig megjelent kötetei közül ez a mostani a legsikerültebb. Szépek, szó-rakoztatóak és a korábbiaknál változatosabbak is a szövegek. A tartalmasság magasabb szintje nemcsak abból adódik, hogy a mesék mellett mondákat is olvashatunk itt (az egyikben például Vörösmart helységnév keletkezésével kapcsolatban); az is közrejátszik – sőt, elsősorban az játszik közre – benne, hogy a mese műfaján belül is gazdagabban pompázó, tetszetősebb, arányosabb ez a kötet. Varázsmesék, kísértethistóriák, tanulságos történetek, furfangos elbeszélések és csalimesék javából olvashatunk ebben a kötetnyi válogatásban. S néprajztudós lehet a megmondhatója, hogy a motívumismétlődés is sokkal diszkrétebb és ritkább jelenség itt, mint volt az előző kötetekben. Ez egyértelműen hasznára válik az olvasmányosságnak, ugyanakkor nem valószínű, hogy emiatt a folklorisztikai hűségen olyan komolyabb csorba esett volna, amelyet méltánytalanság nélkül számon lehetne kérni ettől az elsősorban mégiscsak „szórakoztató és tájékoztató jellegűnek” szánt kiadványtól.

Valószínűnek látszik: abban, hogy a kötet igazi, harmonikus egységként hat, s hogy barátságos meseatmoszféra lengi körül, a gyűjtő Balint Vujkov feldolgozási módszerének is szerepe van. Ő, mint ismeretes, nagy hangsúlyt fektetett rá, hogy „az irodalmi szerkesztés eszközeivel mintegy megújítva és tökéletes formában” kerüljenek ki műhelyből – vissza a néphez – a begyűjtött mesék. Szövegei tehát a klasszikus mesegyűjtési elvek szerint hitelesek – biztosan ezért is emlékeztetnek bennünket jobban gyermekkorunk klasszikus meséire.

Viszonylag sok a kötetben az újdonság erejével ható mesetörténet (*A gazdag ember vaja, A fejetlen pap, Péter bátya, Az öreg apó meg a király*), de még azokat is, amelyeket máshonnan már ismerőseknek találhatunk, illetve gondolhatnánk (pl. *Sikó Miklós, A györgyéni templomrom legendája, Terülj, abroszkám, Az aranyhajú testvérek* stb.), úgy lehet olvasni, mint ahogy régi, kedves ismerősnek örül meg az ember váratlan találkozásakor, ha ismeretlen közegekben és körülmények között látja viszont: új, kedves, eddig föl nem fedezett vonásokat vesz észre rajta.

Az eredményből ítélve a fordítóknak a bunyevác nyelvű meseanyag jól formálható alapul szolgált: a tartalom úgy váltott kifejezési formát (nyelvet), hogy a mesék szüve-rén belső világa töretlen maradt; jellegzetes vonásait átmentve képlekenyen simult hozzá a magyar mesélői stílushoz. Némely jól sikerült nyelvi megoldás láttán az olvasó csodálkozva állapíthatja meg: szerencsés esetben a nyelvváltás után is megőrizhetők még azok a stilisztikai-műfaji jegyek is, amelyek látszólag szorosan nyelvhez-néphez kötődnek. Az ilyen nyelveken átható stílusjegyeknek szép példái találhatók ebben a kötetben, különösen a mesekezdő és -záró formulák között: egyenértékű megfelelői az azonos funkciójú magyar nyelvű alakzatoknak, anélkül hogy azt az érzést keltenék, hogy azok utánezatai.

A mesemondó stílus – érteve ez alatt a fordításokét is – közvetlen, friss, könnyed. Itt sikerült ez ideig a leginkább megteremteni azt a harmóniát az eredeti (más nyelvű) a magyar fordításokban megmutakozó mesevilág között, amire több-kevesebb sikerrel mindig is törekedtek a szövegek gondozói. Valóban úgy érzi az olvasó, hogy a „kölcönös tisztelet és megbecsülés jegyében” készült könyvet olvas.

Ezt a véleményünket nem változtatja meg, legfeljebb csak árnyalja az az észrevétel, hogy akad néhány meseszöveg, amelyből, sajnos, egy-két szófacsarintás erejéig itt-ott kilóg a népies-népieskedő, kedélyes-kedélyeskedő ferdítői lóláb. Kilenc fordító közül egyetlenegy mintha túl szabadon értelmezte volna a fordító ideálként megcélzott *magyar irodalmi nyelv* fogalmát. Ha a szövegekbe való beleegyénieskedés a kötetről kialakuló kellemes hatást lényegesen nem is befolyásolja, mégsem hagyhatjuk szó nélkül: nem tartjuk valószínűnek, hogy a *hun* (*hol helyett*), *aszontad* (*azt mondtad helyett*), *köll* (*kell helyett*) – és így tovább – nélkül nem lettek volna meg szerencsésen némely meseszövegek. Még a *kipötytyent fámtosan, vigyorgott a sütyörödött, eleredtek lányfellyülbeszélőbe* – és hasonlók – is túl kackiás kifejezéseknek tűnnek ezekhez a mesékhez, amelyek népinek népiek ugyan, de talán mégsem egészen úgy, ahogyan fordítójuk gondolja. Ezek a töről metszett népies szóalakok, töményen hangulatos kifejezések még ha találóak is, magamutogatók: eltakarják, ahelyett hogy kiteljesítenék a mesék szépségeit. Pedig ezek a szép mesék megérdemlik, hogy úgy szólaljanak meg, ahogy Fehér Ferenc, Ács Károly, Dudás Károly és a többiek szövegei. És megérdemlik a szép és jó könyvekre ugyancsak rászoruló gyermekeink is.

Végezetül: nem volna méltányos említetlenül hagyni Dudás Antal ihletett illusztrációit sem. Szép, nyugalmat árasztó, a mesék világába simulékonyan beleolvadó, egy-egy apró, jellegzetes vonás, motívum által azonban belőle mégis diszkrétén kiemelkedő rajzai szerencsés és biztos kezű, jó stílusérzékű rajzolóként mutatják be őt.

CSEH Márta

KÉPEK, SZÍNEK A MÚLTBÓL

Régi magyar kódexek I–III. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1985–1989

Egy új nyelvemléksorozatnak immár három kötete készült el az ELTE Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelvtörténeti és Nyelvjárástani Tanszékén. *Régi magyar kódexek* néven indult el, s a hasonmásban mindmáig hozzáférhetetlen XV–XVI. századi magyar kódexeket teszi közzé.

Az új sorozat megindítását az indokolja, hogy a Codices Hungarici köteteinek lassú ütemű megjelenése – a kifogástalan feldolgozási mód és igényes kivitel mellett sem tudja kielégíteni a „tudományos érdek” köteleményeit (1942 óta mindössze 6 kötet jelent meg).

Szerényebb külsővel, de kisebb megjelenési intervallummal ígérik ezeket a kiadványokat.

A sorozat első kötete egy 1521-ben készült kódexünket tartalmazza, amely nevét kezdő sorairól kapta: *Könyvecse az szent apostoloknak méltóságokról*. A második kötet a *Bod-* és a *Sándor-kódex*, a harmadik pedig a *Smor-kódex* és a *Krisztina-legenda* feldolgozását adja. A szövegek kivétel nélkül a XVI. század első feléből valók.

A kötetek szerkezete jól átgondolt, és – igen helyesen – mindegyik azonos módon épül fel. A bevezető tanulmány, amely a kódexszöveggel kapcsolatos eddig kutatásokat